

MARINKOVIĆEVI *DANI I LJUDI*

(1935. – 1936.)

Godine 1935. Ranko Marinković, tada dvadesetdvogodišnjak, na svršetku je studija, u Europi fašizam u usponu, a u Jugoslaviji nakon atentata na kralja Aleksandra jačaju one snage koje će i nju odvući prema Trećem Reichu i Italiji. Na hrvatskoj književnoj sceni sukobi među lijevim intelektualcima nakon Krležina *Danasa* rasplamsavaju se dok katolički pokret sa svojom *Lući* uspješno radi na proizvodnji i oblikovanju katoličke književnosti. Dija-loško-polemičku sliku hrvatske kulture između dvaju svjetskih ratova snažno obilježava građanski i umjetnički aktivizam. Prostor javnosti zasićen je medijima koji su poligoni sukobljenih politika, novine i časopisi doživljavaju puni trijumf, u stopu ih prate radio i film, dok televizija upravo tih godina bilježi svoje pionirske korake. Gotovo da nema iole značajnijeg pisca koji nije uključen u redakciju nekih novina ili časopisa, odnosno svrstan, i to manje naraštajno, a više politički. Atmosferu diktiraju s jedne strane Društvo hrvatskih književnika i Matica hrvatska, s druge nezavisni pisci i njihovi istomišljenici među kojima je svakako najutjecajni bio krug oko Miroslava Krleže. Tome je krugu naginjao i mladi Ranko Marinović, koji će surađivati u Krležinu *Pečatu* i u njemu se literarno afirmirati.¹

¹ Do 1935. mladi je Marinković objavljivao eseje uglavnom u zagrebačkoj *Mladosti* i *Književnim horizontima* te u časopisima *Učiteljski podmladak* (Užice) i *Južni pregled* (Skopje), a bio je zapažen i nagrađen za kratke priče u beogradskoj *Politici* 1934. i 1935. U Krležinome *Pečatu* objavio je proze *Hiljadu i jedna noć*, *Sunčana je Dalmacija* i *Balonjeri pod balkonom*.

No, prije *Pečata* među mnogima koji će se okušati i u uređivanju časopisa bio se našao i mladi Ranko Marinković (Vis, 22. veljače 1913. – Zagreb, 28. siječnja 2001.).

Do ulaska u Krležin krug mladi je Marinković sredinom tridesetih bio navodno blizak književnoj skupini Akcija koja je djelovala pod utjecajem SKOJ-a, a njezini su najistaknutije sudionici bili Zdenko Štambuk i Ivan Dončević. Ladislav Žimbrek, urednik revije *Književni horizonti*, zabilježio je navodno i zapaženu Marinkovićevu aktivnost u tzv. Društvu mladih [zagrebačkih] književnika, svojevrsnoj alternativnoj skupini koja se neformalnošću suprotstavljala Društvu hrvatskih književnika.² Iz ova dva podatka u ionako oskudnoj literaturi o mladome Marinkoviću može se razabrati da se radilo o agilnoj osobi sklonoj najneposrednijem društvenome angažmanu, odnosno o pokušaju da utječe na svoje doba i sredinu, na njezin književni i politički život koji su ionako bili gotovo neodvojivi. Moglo bi se reći da se radilo o uobičajenome držanju mladog čovjeka koji ulazi svijet odraslih noseći u nj novu snagu, ideje i očekivanja, dakako, najčešće svjesno ili nesvjesno oponirajući, odnosno negirajući svijet starih. No, treba li u tome tražiti i jedini ili barem glavni razlog da se i mladi Ranko Marinković našao među brojnim naraštajnicima te pokrenuo svoj književni časopis, teško je reći.

Radi se o časopisu *Dani i ljudi* s prijelaza 1935. – 1936. godine. U njemu se kao vlasnik, glavni i odgovorni urednik sa zagrebačkom adresom Deželiceva ul. 26/priz. navodi ime Ranka Marinkovića. Prvi broj ove “hrvatske književne revije” pojavio se u Zagrebu 1. prosinca 1935. na 48 stranica srednjeg formata pod geslom *Za Narod Za Čovječanstvo / Za socijalnu pravdu*. Predstavio se kao *nezavisni književni mjesečnik, koji će donositi književne i kulturne priloge od najjačih i najaktuelnijih hrvatskih*

² O tome više prema članku i tamošnjim izvorima Nikole Batušića, *Ranko Marinković urednik i suradnika časopisa Dani i ljudi*, Zbornik *Između otoka i kopna*. Dani Ranka Marinkovića 2002, Komiža, 2004, str. 7-18!

pisaca te da će izlaziti prije svakog prvog u mjesecu. Već u drugome broju za siječanj 1936. on proširuje svoj program te ističe kako će donositi priloge svih kulturnih radnika i pisaca napredne /protufašističke/ orijentacije. Konceptije, teorije i zaključci u člancima o kulturno-literarnim prilikama kod nas i u svijetu, koji izlaze u našoj reviji, samo su prilogi oko kristaliziranja pojmova i ne može im se pridavati važnost definitivnih sudova. Zato smatramo potrebnim naglasiti, da ne odbijamo ničiju naprednu kritiku mišljenja iznesenih u našoj reviji, uz uvjet da kritika ne bude lično obračunavanje, da bude kulturna, efikasan i pod punim potpisom. Istu autolegitimaciju zadržao je i u 3. broju za veljaču i ožujak 1936, međutim, u tome broju sada kao izdavač, glavni i odgovorni urednik potpisan je dr. Branimir Ivakić sa zagrebačkom adresom na Goljaku 3.

Dakle, Marinković fungira kao urednik prva dva broja, a kako je drugi broj zabranjen, najvjerojatnije se upravo u Marinkovićevim brojevima krije razlog da je treći ujedno i zadnji broj preuzeo novi urednik.

Sva tri broja imaju pedesetak priloga, navíše eseja, kritika i polemika, potom lirike te kratke proze i jedan dramski fragment.

Lirski dio ispunjavaju stihovi mahom socijalne i antiratne intonacije Petra Bakule, Ante Deana, Olinka Delorka, Miroslava Feldmana, Drage Ivaniševića, Gрге Karlovčana, Vjekoslava Majera (dviije pjesme), Milana Selakovića, Novaka Simića, Tina Ujevića, Dragutina Tadijanovića (tri pjesme), Vlade Vlasisavljevića i Radovana Žilića. Stihove Maxa Dauthendeya preveo je Dobriša Cesarić.

Prozni dio zastupljen je novelama Ivana Dončevića, Slavka Kolara, Ivana Gorana Kovačića, Novaka Simića, Stjepana Mihalića i Đure Vilovića, a našao se i jedan prijevod Maksima Gorkog. Josip Bogner objavio je nekrolog o Henryju Barbusseu i esej o suvremenome ruskom romanu, dok je Nikola Mraz, tj. Ivan Dončević bio potaknut da piše o Anti Starčeviću i aktualnim književnim pitanjima. Esaj Olje Ehrenburga govori o Andréu Gideu, a

Bratka Kreft o novoj umjetnosti, odnosno socijalnoj književnosti na tragu Krležina predgovora Hegedušićevim *Podravskim motivima*. Tu su još eseji Aldousa Huxleyja o *naravi i granica književnikova utjecaja* i Friedricha Burschella o slobodi i ljudskim pravima u Njemačkoj. Esaj Edwarda M. Forstera *Sloboda i kulturna tradicija u Engleskoj* zapravo je govor na kongresu u Parizu u lipnju 1935. gdje su nezavisni europski pisci odlučili osnovati međunarodno udruženje književnika za obranu kulture od fašizma.

Kritičko-polemički blok u znaku je osvrta na nova izdanja knjiga i reakcija na komentare iz nekih časopisa. Petar Bakula piše o Hasanu Kikiću i polemizira s Ladislavom Žimbrekom, urednikom časopisa *Književni horizonti*. Hijacint Petris piše o dva Binozina prijevoda, a u polemiku s urednikom *Književnih horizonata* upustili su se još Ranko Marinković i Luka Perković, dok je Ivan Dončević sam reagirao na napad Jovana Popovića iz beogradskog *Stvaranja* na prvi broj *Dana i ljudi*.

Jedini dramski prilog bio je fragment trećeg čina komedije *I Lela će nositi kapelin* Milana Begovića.

Ostale priloge u *Danima i ljudima* činile su reklame i uredničke obavijesti, uglavnom vijesti o novim knjigama, pozivi čitateljima i suradnicima u kojima se ovaj časopis dosljedno reklamirao kao “jedini hrvatski neovisni napredni mjesečnik za književnost i umjetnost”. Među vijestima je i ona o smrti Josipa Bognera kojemu je spomeni esaj o ruskome romanu bio ujedno posljednji objavljeni rad.

Od tih sveukupno pedesetak priloga u časopisu *Dani i ljudi* pet ih je Marinkovićevih, a potpisani su uglavnom punim, odnosno skraćenim imenom i prezimenom, jedan inicijalima R. M.

U prvome broju mladi urednik piše svoju negativnu kritiku O’Neillove drame *Elektra u crnini* i to u povodu zagrebačke premijere te nadahnutu, vrlo pohvalnu kritiku Krležine knjige eseja *Evropa danas*. U drugome Marinković objavljuje *Monolog na konopcu*, “jednu od svojih možda najboljih pjesama” (N. Batušić). U potpisanim uredničkim bilješkama u drugome broju mladi Marinković polemički odgovara na napade čiji je cilj bio

da dovedu u pitanje ne samo književnički mu status, već nacionalnu i političku orijentaciju. U drugoj potpisanoj uredničkoj bilješci sada trećega, Ivakićeva broja polemički odgovara na napade anonimnog autora iz profašističke *Hrvatske grude* oštro odbijajući da je denuncijant i pripadnik organizacije *Mlada Jugoslavija*.

Ostali suradnici, izravni ili neizravni, bili su Petar Bakula, Milan Begović, Josip Bogner, Friedrich Burschell, Max Dauthendey, Ante Dean, Olinko Delorko, Ivan Dončević alias Nikola Mraz, Ilja Ehrenburg, Miroslav Feldman, Edward M. Forster, Maksim Gorki, Aldous Huxley, Drago Ivanišević, Grgur Karlovčan, Slavko Kolar, Ivan Goran Kovačić, Bratko Kreft, Vjekoslav Majer, Stjepan Mihalić, Luka Perković, Hijacint Petris, Milan Selaković, Novak Simić, Dragutin Tadijanović, Tin Ujević, Đuro Vilović, Vlado Vlasisavljević i Radovan Žilić. Upada u oči da je relativno najviše priloga bilo pod imenom Ivana Dončevića, odnosno Nikole Mraza, kojega su oponenti iz *Grude* ionako proglasili ne samo “marxistom” već i “stvarnim vlasnikom časopisa, dok je Ranko Marinković samo urednik”.

O *Danima i ljudima* pisalo se malo i usputno, uglavnom u sklopu Marinkovićevih biografija. Prvi put posebnu je pažnju ovome časopisu posvetio Miroslav Vaupotić u svojem pregledu časopisa 1914. – 1963. Svrstavajući ga u skupinu antifašističkih listova u kojoj su još Berkovićeve *Savremeni pogledi*, Kikićev *Putokaz*, Franičevićevi *Naši dani* i drugi, Vaupotić ističe kako je ovu hrvatsku književnu reviju pred javnošću “potpisivao dr Branimir Ivakić, a uz njega su urednici bili još Ranko Marinković i Ivan Dončević”, te da je okupila “i viđenija književna imena tadašnje hrvatske književnosti, makar sa skromnim priložima”, a posebno da se “ističu kritički napisi dra J. Bognera, L. Perkovića, R. Marinkovića i I. Dončevića”.³

³ Miroslav Vaupotić, *Časopisi od 1914-1963*, u: *Panorama hrvatske književnosti XX stoljeća* (ur. V. Pavletić), Zagreb 1965, str.

Međutim, prvi temeljiti i samostalni prikaz ovoga časopisa nastao je zapravo nedavno. Naime, Nikola Batušić, naš ugledni kazališni kritičar i povjesničar – koji je u međuvremenu, na žalost, preminuo – prvo je izložio svoj rad o Ranku Marinkoviću kao uredniku i suradniku časopisa *Dani i ljudi* na prigodnoj manifestaciji *Dani Ranka Marinkovića 2002.* u Komiži na Visu, a potom je to izlaganje objavljeno u sklopu zbornika *Između otoka i kopna 2004.* U prvome dijelu svoga rada Batušić daje osnovne podatke o ovome časopisu, o njegovu nastanku, programu, izdavaču i urednicima te o svim brojevima usput ispravljajući Vaupotićeve pogreške o godini izlaska i urednicima te se kritički odnoseći i prema drugim napisima o ovoj temi. U drugome dijelu komentira Marinkovićevu suradnju i priloge, u trećem piše o drugim suradnicima i priložima da bi na kraju otvorenim ostavio pitanje “kako je i u kolikoj mjeri Ranko Marinković samostalno uređivao ‘svoj’ časopis” te koji su razlozi obustave izlaženja hrvatske književne revije *Dani i ljudi*, a “bili su očito političke naravi”.

Nakon ovoga Batušićeva članka ušli su *Dani i ljudi* i u Enciklopediju hrvatske književnosti (sv. 1, 2010.) u kojoj Nikica Mihaeljević piše sažetu natuknicu s glavnim podacima i spomenutim dvjema bibliografskim jedinicama – Vaupotićevom i Batušićevom.⁴

Iz svega je vidljivo da je mladi Ranko Marinković bio urednik dvaju brojeva zagrebačkoga časopisa *Dani i ljudi* te njegov suradnik s relativno najviše priloga. Vidi se također da formalni urednik nije bio Ivan Dončević kako to spominje Vaupotić, a Batušić ga ispravlja. No, prema priložima i karakteru skupine koja se okupila ovo ovoga časopisa čini se da je Dončević imao važnu ulogu u krugu tadašnjih tzv. lijevih pisaca – baš kao što će je imati i poslije Druga svjetskog rata kada kao čovjek od po-

⁴ Batušićev se rad navodi prema inačici u *Slobodnoj Dalmaciji* 31. kolovoza – 5. rujna 2004.

sebnoga povjerenja bude vodio redakciju *Republike* od 1949. do 1970. Uostalom, spomenuta je bliskost mladoga Marinkovića neformalnoj skupini tadašnjih pisaca koji su startali još u *Mladosti*, potom oponirali tadašnjem DHK te kao krležijanci stasali u Krležinu *Pečatu*, a onda se većina njih našla na istoj strani tijekom Drugoga svjetskog rata, potom i stvaranju nove države i njezinih kulturnih institucija. Ma koliko diskretno i uvijek u drugome planu, tu je bio i Ranko Marinković. Tako se u jednome trenutku ponovo našao u ulozi urednika epizodiste, tj. jednoga od pet članova uredničkog odbora *Republike* upravo u trenutku kada ovaj časopis preuzme Ivan Dončević.

Marinković se nikada više nije našao u ulozi urednika. U tome smislu *Dani i ljudi* ostaju jedinstven dokument mladenačkog angažmana pisca koji će punu afirmaciju doživjeti u zrelim godinama. Ako je suditi po njegovu *Kiklopu*, romanu u kojemu je glavni lik novinar Melkior Tresić, nema sumnje da je redakcijsko iskustvo mladoga Marinkovića našlo svoje refleksije i u ovome romanu. Upravo to sugerira Nikola Batušić kada svoj članak o Ranku Marinkoviću kao uredniku i suradniku časopisa *Dani i ljudi* zaključi riječima kako sadržaj njegovih triju brojeva jasno govori “da je pred vrlo skorim urlikom iz *Zoopolisa* ova demokratska tribina morala ustuknuti i nestati”.